

אחריות

מאת: עמית נתני

ביום חמישי, 26.4, מדינת ישראל כולה הרכינה ראש כשעשרה צעירים, שמונה תלמידי י"ב ועוד שתי חניכות מכינה, נספו באסון הנורא, בשיטפון בנחל צפית שבערבה. לצד הכאב שכל אחד מאתנו חש ועוד הרבה לפני שמערכת המשפט תכריע מי אשם ומי אחראי, אנחנו אנשי החינוך, ובמיוחד המורים לחינוך גופני חייבים לעצור רגע ולהרהר במשמעותה של המילה – **אחריות**.

לצוות החינוך הגופני בתיכון בו אני מלמד יש פרויקט מרכזי מדי שנה, כבר 21 שנה, מרוץ לשי"ר, לזכר בוגרי בית ספרינו שנפלו בשירותם הצבאי. זה מרוץ שנמשך ארבעה ימים וכולל כ-250 תלמידים שרצים במעין מרוץ שליחים משאר ישוב שבצפון ועד להוד השרון. למרות כל השנים, אנחנו מנסים מדי שנה לקחת בחשבון את כל התרחישים האפשריים כשהסיסמה שאנו משננים לעצמינו ואף אומרים אותה לתלמידינו ולצוות המורים המלווים היא שאם תיפול ולו שערה אחת מראש אחד הרצים – כל המפעל העצום הזה, שסוחף מדי שנה עיר שלימה, לא שווה. הורדנו את הריצה מהכבישים לשבילים, אנחנו כל הזמן משנים את נקודות ההחלפה לבטוחות יותר, נערכים לכל מזג אוויר ובעיקר פועלים על פי פרוטוקול מסודר וקבוע של אישורים מגורמי הביטחון השונים, מנהלת הטיולים של משרד החינוך, משטרה, משטרת התנועה ועוד. למרות כל אמצעי הזהירות הננקטים, במרוץ השני אירעה תקלה. בעת היותנו בדרכנו לרמת הגולן לתרגיל אש שהכינה לנו יחידתו של אחד הנופלים, קיבלנו טלפון מעיריית הוד השרון, הממונה על בית ספרינו, והוראה לעצור מיד את האוטובוסים. עצרנו בתחנת דלק ואז הסתבר שבטעות שכחנו לקחת מאבטחים. עד היום לא ברור איך זה קרה אבל אנחנו עומדים בתחנת דלק, מבינים שאי אפשר לזוז עד שיגיעו המאבטחים, וזה ייקח כמה שעות טובות, מה שישבית לנו את כל היום הראשון והכל כך משמעותי של המרוץ. שנינו, שני המורים לחינוך גופני, אבות המרוץ הזה מסתכלים אחד על השני ואומרים כמעט יחד: "נוסעים!", ונסענו. ללא מאבטחים שהגיעו רק בערב. עד היום, 20 שנה אחרי, אנחנו עוד נזכרים באירוע ואומרים לעצמינו עד כמה צעירים וטיפשים היינו. היום לא היינו מעזים. זה לא משנה שברגע אמת אם היה מגיע, לא בטוח עד כמה מאבטחים מבוגרים עם קרבינים שלא בטוח עובדים היו מסוגלים לתת מענה. אנחנו לקחנו אחריות כבדה מדי, חשבנו ש"יהיה בסדר", ואכן כך היה, לא בטוח שתמיד זה יהיה.

מורים לחינוך גופני צריכים לקבל החלטות, לעיתים יומיומיות, שלא תמיד מעוגנות בחוזר מנכ"ל או במה שלמדו במכללה. אני מכיר מורה לחינוך גופני, שהחליטה להוציא לריצת אלפיים תלמידות שהיו צריכות להשלים מבחן בגרות בחנ"ג, השעה הייתה 12 בצהריים, חודש מאי, חום כבד. אחת התלמידות סיימה את הריצה בבית החולים עם התייבשות

חמורה, עוד שתיים "רק" חשו ברע ושוחררו לבתיהן. סיכון חיים מיותר, לא הגיוני, אבל העיקר שהן השלימו בגרות. אגב, אותה מורה התעקשה שהתלמידה שאושפזה תשלים את הריצה במועד אחר...

אנחנו כמורים שעובדים בחוץ, צריכים לעיתים להחליט שבמזג אוויר מסוים אנחנו לא מקיימים שיעור מחוץ לאולם כי זה יכול לסכן את תלמידנו. לא נריץ אותם על משטח רטוב, לא ניתן להם לשחק במקום בו יכול להתרחש אסון. ואם קבענו מבחן בגרות בחינוך גופני הכולל, לדוגמה, ריצה כמו ריצת 2000, ואנחנו יודעים שמזג אוויר חם ישרור בעת המבחן, אפשר לנסות להקדים את המבחן (ולא להתחשב במחאות התלמידים אוהבי השינה...), אפשר לנסות לשנות את תאריך הבחינה ואם זה לא מסתייע עקב עומס בחינות בבית הספר, לא יקרה כלום אם ניתן ציון בחינוך גופני גם ללא אותה ריצה.

בנוסף, לא פעם אנחנו נדרשים כמורים ללוות טיולים. בטיול מוטלת עליך אחריות רבה וזה מתחיל מספירת התלמידים. ראיתי לא פעם מורים שסופרים את תלמידיהם באוטובוס בשיטת ה"יהיה בסדר" הידועה. נראה למורה שכולם פה אז בואו ניסע. לא אשכח איך במסע לפולין, המורה המלווה של הקבוצה שהדרכת, עמדה בפתח האוטובוס וסימנה את התלמידים הנכנסים עד שאמרה לי: "כולם פה. אפשר לנסוע. וכשהתחלנו לנסוע, פתאום ראינו מהחלונות שני תלמידים שרצים בבהלה אחרינו. אחרי שהעלינו אותם, שאלתי את המורה איך זה קרה והיא ענתה שהדף עם רשימת השמות היה מקופל ולכן פספסה שני שמות.... ואגב טיולים, תלמיד שקפץ מעל גדר בחניון לילה, למרות שהיה איסור מוחלט לעשות זאת כמובן, ונפצע, תבע את משרד החינוך ובית הספר והמורים המלווים נקבעו כאחראים לאותה פגיעה למרות שנקטו בכל הנדרש על מנת למנוע את האירוע. למיטב הבנתי יש מחלוקת בין ארגון המורים לבין משרד החינוך עד כמה מורה אחראי על כל מה שקורה בטיול. כלומר אם תלמיד נפל בטיול במסלול שאושר על ידי כל הגורמים, המורה האחראי על הטיול אשם פלילית? שאלה טובה... על שאלה זו השבית ארגון המורים לזמן ממושך את כל הפעילויות החוץ בית ספריות.

כמו כן, הרבה פעמים אנחנו רוצים שהמורים, במיוחד אלה לחינוך גופני, יהיו יצירתיים, חושבים מחוץ לקופסה, מעזים, אבל תמיד צריך לזכור שהנהלים נכתבו בדם, והכוונה באחריות היא לא רק מי אשם אם קורה אסון, אלא מי אחראי שלא יקרה כזה. אי אפשר שלא להיזכר בהקשר הזה בנאומו של ראש ממשלת ישראל יצחק רבין ז"ל בטקס סיום מחזור של בית הספר לפיקוד ומטה של צה"ל, 1992. זה מה שהיה לו חשוב לומר למפקדיו הבכירים של צה"ל בעתיד:

"לאחת הבעיות הכואבות שלנו יש שם, שם פרטי ושם משפחה – זהו צירוף שתי המילים "יהיה בסדר". צירוף המילים האלה, שרבים מאיתנו שומעים בחיים היומ-יום של מדינת

ישראל, הוא בלתי-נסבל. מאחורי שתי המילים האלה חבוי בדרך-כלל כל מה שלא "בסדר": יהירות ותחושת ביטחון עצמי מופרז, כוח ושררה, שאין להם מקום. ה"יהיה בסדר" מלווה אותנו כבר זמן רב, שנים, והוא סממן לאווירה הגובלת בחוסר אחריות ברבים מתחומי חיינו. ה"יהיה בסדר", אותה טפיחת כתף חברה'מנית, אותה קריצת עין, אותו "סמוך עלי", הוא סממן לחוסר סדר ומשמעת, למקצועיות שאיננה, לבטלנות שישנה. אווירת ה"חפיף" היא, לצערי הרב, נחלת ציבורים רבים בישראל, לאו דווקא בצה"ל. היא אוכלת בנו בכל פה. ואנחנו כבר למדנו בדרך הקשה והכואבת ש"יהיה בסדר" פירושו שהרבה מאוד לא "בסדר".

גבורה ומופת באסון

ולא רק על אחריות אפשר ללמוד מהאסון הנורא שנחל צפית. אפשר לחנך את הנוער גם עם סיפור גבורתו של צור אלפי ממזכרת בתיה, שעמד להצטרף למכינה הקדם-צבאית אחרי טיול הגיבוש בערבה. צור, תלמיד כיתה יב' חלם להתגייס ל-669, יחידת החילוץ בהיטס של חיל האוויר. במהלך אסון השיטפון הקשה בערבה, בעומק ערוץ הנחל המתמלא במים גועשים, הוא לא היה צריך הכשרה צבאית כדי לעשות בדיוק את זה - לחלץ את חבריו מסכנה. הוא אחז בידיהם של חבריו וחברותיו, ובזה אחר זה העלה אותם למעלה, לגובה בטוח, והציל את חייהם. עד שהמים הגועשים סחפו אותו אל מותו. כלומר במקום לחלץ ולהציל את עצמו הוא ניסה להציל אחרים. כבר לא מעט שנים שאני מלמד במסגרות שונות את הסוגיה התלמודית:

"שניים שהיו מהלכין בדרך

וביד אחד מהן קיתון (כד, כלי) של מים

אם שותין שניהם – מתים!

ואם שותה אחד מהן –

מגיע לשוב... "

(תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף ס"ב ע"א)

אני מציב בפני התלמידים את הדילמה של אותו אחד שמימיית המים היא שלו: האם לשתות ולהציל את עצמו אך אז חברו ימות? האם לתת את המים לחברו, להציל אותו אבל אז הוא ימות? או שאף אחד לא ישתה, ששניהם ישתו אבל אז שניהם ימותו?

התלמוד מביא שתי דעות בהמשך הדילמה. שתי אפשרויות לפתרון אשר כל אחת מהן מייצגת תפישת עולם שונה.

המשך הקטע התלמודי:

"דרש (לימד) בן פטורא:

מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו.

עד שבא ר' עקיבא ולימד:

'זחי אחיך עמך' (ויקרא כ"ה, ל"ו) חייך קודמים לחיי חברך."

(תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף ס"ב ע"א)

כלומר שני פרשנים מביעים את דעתם כשהראשון, בן פטורא, אומר ששניהם ישתו כי בעל המים לא יוכל להמשיך לחיות כשמותו של חברו על מצפונו ואילו השני, רבי עקיבא, טוען שחייב אדם קודם כל להציל את עצמו.

כפי שסיפרו אחרי מותו משפחתו וחבריו של צור אלפי, הוא תמיד בחר קודם כל בחבריו על פני עצמו וכך עשה גם ברגע המבחן האמתי הגדול של חייו, ועל כך שילם צור בחייו.

אפשר להתווכח אם ראוי לחנך את תלמידינו על פי בן פטורא כפי שנהג צור או על פי רבי עקיבא שלמרות שטען "ואהבת לרעך כמוך" אמר שעליך לחשוב קודם כל על עצמך, אבל אני בטוח שצריך לזכור את צור אלפי ואת גבורתו וללמד על מעשיו.